

**Електронні навчально-методичні видання
у вигляді збірників («хрестоматій») статей та уривків з наукових
видань, які є об'єктом вивчення в рамках навчальних дисциплін
відповідно до затвердженої навчальної програми
підготовки бакалаврів і магістрів
(згідно з розпорядженням Науково-дослідної частини № 03-21 від 05.05. 2017 р.)**

Дисципліна «Літературно-мистецький дискурс у ЗМІ»

Кафедра / факультет / інститут **Кафедра журналістики, Факультет
філології**

Викладач **Марчук Ганна Іванівна**

E-mail gmarchuk@ukr.net

Список наукових текстів

1. Біличенко О. До проблеми формування соціокомунікативних засад дослідження художньої літератури / О. Біличенко // Вісник Книжкової палати. - 2011. - № 7 (180). - С. 43-45.
2. Іванова О. А. Літературно-мистецька періодика в соціальному - нікаційному просторі України початку ХХІ століття : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій: 27.00.01 / Олена Андріївна Іванова. - К., 2010.-31 с.
3. 5. Переложова О. С. Інтертекстуальність як системотвірна текстово- дискурсивна категорія / О. С. Переломова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук, праць / голов, ред. В. Г. Воронкова. - Запоріжжя, 2008. - Вип. 34. - С. 94-102
4. Сидоренко Оксана. Творчий профіль літературного покоління "двотисячників" у дзеркалі ЗМІ // EX PROFESSO : зб. наук. пр. / редкол. :
5. В. Д. Демченко (відп. ред.) та ін. - Дн., 2001. - Вип. 3. - С. 162-166.
6. Варич Марина. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЖАНРУ ПОДОРОЖНЬОГО НАРИСУ (НА ПРИКЛАДІ ПУБЛІКАЦІЙ СУЧАСНОЇ ПРЕСИ ТУРИСТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В УКРАЇНІ). //Режим доступу:
<http://www.stattionline.org.ua/jurnalist>
7. Хомякова Любов. ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ КОМПОНЕНТ У ТИЖНЕВИКУ «ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ. УКРАЇНА»././Режим доступу:
<http://www.stattionline.org.ua/jurnalist/20732-literaturno-xudozhnij-komponent-u-tiz>

1. Сидоренко Оксана. Творчий профіль літературного покоління "двотисячників" у дзеркалі ЗМІ

В українському літературному процесі традиційно виокремлюються окремі літературні покоління. Так, характеризуючи українську літературу ХХ ст., згадують про "Розстріляне Відродження", про шістдесятників, сімдесятників, покоління 90-х рр. Уже склалася традиція розмежовувати окремі покоління поетів десятиліттями. Тому з початком ХХІ ст. виникла проблема становлення літературного "покоління-2000" - так званих "двотисячників"

«Двотисячники» - це молоді поети, які почали писати й оприлюднювати свої твори з 2000 р. Точиться дискусія щодо самого існування покоління: чи є підстави вирізняти групу молодих митців як окреме і вагоме явище в літературному процесі. Тим більше, що "двотисячники" не мають чітких спільних ознак, засад творчості. Навпаки, однією з особливостей наймолодшої генерації митців називають повну їх несхожість між собою. Отож, актуальність теми дослідження зумовлюється потребою в сучасних оцінках "покоління-2000", яке ще остаточно не сформоване, але перебуває у стадії розвитку. Об'єкт дослідження - сучасні українські ЗМІ. Предмет дослідження - висвітлення в ЗМІ творчої діяльності літературного покоління "двотисячників". До теми діяльності літературного "покоління-2000" зверталися І. Бондар-Терещенко, В. Даниленко, однак комплексного дослідження творчого профілю наймолодшого українського літературного покоління в дзеркалі ЗМІ не проводилося. Методика цього дослідження – системний підхід, системно-структурний аналіз, порівняльний аналіз, семантико-комунікативний зв'язок.

Отож, проаналізуємо, як ЗМІ висвітлюють творчу діяльність "двотисячників". У 2005–2006 рр. питання самого існування "покоління-2000" постало надто гостро. Цій темі навіть було присвячено круглий стіл "Покоління двотисячників – міф чи реальність", що відбувся на Семінарі творчої молоді в м. Ірпінь 2006 р. (організатор – видавництво "Смолоскип").

Прозвучали різні погляди, часом різкі: "... покоління кожного десятиліття – це така сама дурниця, як п'ятирічний план на заводі" [11], "Інертне

поширення "десятиліток" на весь літературний процес сьогодні засвідчує свою неспроможність дати бодай якісь притомні оцінки художньому явищу..." [2]. Учасниця круглого столу В. Балдинюк зазначила, що хоч і не слід штучно поєднувати низку імен у літературне покоління, керуючись лише віковим принципом, але "сама генерація, яка іменує себе двотисячниками, усіяко підкреслює свій статус молодняка і навіть наполягає на оцінюванні власної творчості виключно представниками своєї ж генерації".

З іншого боку, спільнота молодих літераторів, яка формується на наших очах, наразі не має спільних естетичних чи ідеологічних засад творчості (якщо вони існують у межах творчих груп "Неабищо", "Весло слова", "Zacharpolis", то такі творчі одиниці, як Г. Ткачук, О. Мам-чич, К. Бабкіна, К. Калитко, П. Коробчук, Д. Лазуткін, М. Леонович, Б. Матіяш їх ніяк публічно не озвучують). Об'єднує молодих митців літературний дискурс, сформований довкола "Гранослова", "Смолоскипа", "Молодого вина" і "Культреваншу", деякі з них отримали премію ім. Б.-І. Антонича "Привітання життя" [2]. Було згадано і про деякі аспекти комунікативно-рецептивних вимірів покоління: "Нехай двоти-сячники не збирають стадіонів, не влаштовують розкручених презентацій чи майстер-класів тощо – але навіщо це їм? Це зайва витрата часу, енергії, самості врешті-решт: це розпилення, нікому насправді не потрібне. Двотисячники збирають віртуальні мінливі стадіони, презентації їх – якщо не щоденні – то щотижневі, їх поезія та проза втілені в Bookman Old Style чи там Courier New. Про них не пишуть ні в поважних літвиданнях, ні в попсових молодіжних журналах, проте про них пишуть в ЖЖ ([Www.livejournal.com](http://www.livejournal.com))" [6].

У 2007 р. дискусія продовжилася, а головним питанням стала мистецька цінність творів наймолодшого покоління ("Двотисячники чи "нулячники"?" [12]). Однак незабаром покоління було "легітимоване" в очах громадськості: 1 березня 2007 р. у Київському міському Будинку

Тільки позахудожній, позаестетичний критерій може стати об'єднавчим для огрому (не побоюся цього слова) всього, що могло б бути названим "сучасною українською молодою поезією". Не випадково на обкладинці "Двох тонн" зображено сітку, напхом напхану рибинами: саме на такі рибинки скидаються численні молоді митці, які безжально забивають своїми юними тілами приміщення, де кояться всілякі літвечори, і, штовхаючись, тиснучись, мов шпроти в банці, очікують на свою чергу нарешті щось почитати зі сцени" [9].

І. Самохін (інтернет-видання "СУМНО") вважає за необхідне уточнити термін "двотисячники": "Тут слід було б дати невелику дефініцію, аби далі не плутатися в поняттях. Отож, двотисячники – це автори, які почали активну творчу діяльність у 2000-х роках. Далі, це – лише поети; прозаїків у нас

взагалі не прийнято ділити саме на покоління (частіше – на "школи" чи навіть "феномени"). Нарешті, двотисячники – означення суто формальне, воно не означає певної поєднаності їхніх представників стилістично/тематично/метрично чи якимось іще. Тому двотисячником може стати будь-хто з нас, треба тільки написати вірш чи краще декілька. І тому можливо, що дехто з нас – згідно з цими критеріями – вже є двотисячником. Але досі про це не підозрює" [15]. Автор зазначає посилену увагу до антології з боку ЗМІ: "...Тут книжка підкріплена агресивною піар-кампанією (не факт, що грамотною, не факт, що ефективною, але агресивною – а отже, помітною), цю книжку вже добре знають. І це робить не тільки можливим, але і необхідним про неї говорити – про неї і про покоління двотисячників узагалі. (Хоча про двотисячників мовиться вже вельми давно, і мовиться переважно самими двотисячника-ми.)" [15].

Позитивний підхід бачимо у статті В. Жежери ("Газета по-українськи"): "Про саму цю книжку можна сказати кілька хороших слів ще навіть до її прочитання. По-перше: серед нас завжди є певна кількість людей, яким хочеться знати щось про сучасну поезію. Але сучасна поезія – це та, якої не вивчають у школі. Отже, ця книжка втішить тих, кому завжди мало шкільної хрестоматії. По-друге: кажуть, поет вимірюється не окремими віршами, а цілими книжками. Так само – і поетичне покоління. Отакі антології здатні показати поезію однієї генерації як певну цілісність. ... Компанія "двотисячниць" у ній постає як певна мистецька очевидність, різні голоси тут перегукуються й взаємодоповнюються. Зрозуміло, не всі вони згодом увійдуть до шкільних хрестоматій – але саме це надає книжці додаткового драматизму. У цьому сенсі молодість завжди драматична – ніхто не знає, де згодом опиняться багатообіцяючі імена. Коли вони поважчають – поезія полегшає..." [8].

Своє особисте враження від поезії молодих поетів висловлює А. Захарова ("Новости Украина: ОБЗОР"): "Ўто вне сомнения талантливо и кра -

сиво. Не все, конечно, но очень многое. Но ўто уже бѣло. Много ўкзистенциализма, потоки сознания, сплетение несплетаемого, свободное построение стиха, не зажатого в рамки. Все ўто бѣло, и бѣло именно в украинской поўзии. О чем можно говорить, так ўто о гипертрофированной взрослости стихов. Когда: вѣ же только вот жить-то начали, а уже безумно устали. Сразу от всего. Много презрения, много боли. Ўти поўтѣ не пѣтаются поднять общеполитические и социальнѣе темѣ. Не пѣтают-ся играть по правилам и против правил. Ведь против правил – тоже догма, только наоборот" [10]. Журналістка також висловлює сподівання, що покоління "двотисячників" – це одне з нових культурних явищ, які творять історію.

Журналіст "ТелеКритики" О. Алексєєв навіть певним чином допомагає видавцям розповсюджувати книгу, зазначаючи в статті: "Купити

"Антологію" після презентації можна буде у мережі "Книжковий супер-маркет", у книгарнях "Знання", "Смолоскип", "Абзац", "Науковій думці". ... Плануються тури-читання поезій у містах України, зокрема у Харкові, куди "двотисячників" запросив "дев'яностик" Сергій Жа-дан" [1].

Однак не всі поділяють радість із приводу виходу антології. О. Стусенко ("ЛітАкцент") називає "Дві тонни" "братською могилою" і запевняє: "Про поетику та естетику мало б ітися там, де присутня поезія, там, де є не просто текст, а твір. Натомість упорядники антології – Богдан-Олег Горобчук та Олег Романенко – схарактеризували те, чим наповнили своє видання, як "2000 кілограмів (себто дві тонни) найкращої, найбільш яскравої та оригінальної поетичної субстанції України". Проте з цієї антології (якщо якому-небудь божевільному філологу стане снаги прочитати її всю) можна зробити висновок, що "двотисячники" – це такий собі натовп випадкових людей, які, варячись у власному соку, спроможні не на поезію та вже й не на її сурогат, а лиш на те, що інакше як субстанцією не назвеш" [16]. О. Стусенко критикує принцип добору авторів (мовляв, "більшість із них є лавреатами літературного конкурсу видавництва "Смолоскип" і бере активну участь у його ірпінських семінарах" [16]) і віршів ("невідомо чий (авторів чи упорядників) суб'єктивний підхід до відбору текстів зіграв не на руку як першим, так і другим. Бо ж і в Катерини Калитко, й в Олесі Мамчич, і у Світлани Богдан є значно сильніші, яскравіші вірші, ніж ті, що представляють їх в антології" [16]). Насамкінець автор висловлює думку, що "...антологія поетичної субстанції "Дві тонни" буде цікава насамперед усім причетним до смо-лоскипівської тусівки, а також особам, які надто міцно зрослися з вітчизняною філологією" [16].

Безперечно, антологію поезії "двотисячників" ідеалізувати не варто. Як стверджує у своїй публікації І. Самохін, "потрібно бути маніяком, щоби полюбити все чи хоча б дві третини з того, що увійшло до антоСтудентська наука

Логії. Але потрібно бути повним ненависником поезії, щоби не вподобати собі нічого й нікого" [15].

З виходом антології творча діяльність покоління "двотисячників" лише пожвавилася: вони пишуть, беруть участь у літературних фестивалях, друкуються в альманахах, презентують власні книги. "Там, у дворику Музею Ідей, під величезним тентом, молоді поети вихлюпували свої бажання, страхи, комплекси, таланти, кохання у схолоджене дощем осіннє повітря і вірили, що вони роблять це недаремно" [14], а чого насправді варта творчість "покоління-2000" – аудиторія має змогу вирішувати самостійно, хоча й не без допомоги преси. Саме ЗМІ беруть участь у формуванні суспільної думки, отож, ставлення українського суспільства до поезії молодого покоління залежить не лише від творчості самих поетів, а й від висвітлення цієї

творчості в мас-медіа. Тому потрібне належне інформування аудиторії про події культурно-мистецького життя України та світу.

2. Хомякова Любов. ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ КОМПОНЕНТ У ТИЖНЕВИКУ «ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ. УКРАЇНА»

Новий тип суспільства кінця ХХ - початку ХХІ ст., який, з точки зору різних теорій та концепцій сучасності, називають «пост - індустріальним», «технотронним» чи «технологічним», «постгума - нітарним», «постмодерним», та найбільшою мірою - «інформаційним», породив і надалі породжує новий тип культури - «культури тотальної інформаційності» [2, 7]. Актуальним постає питання «комунікаційного вписування літератури як соціокультурного феномена в контекст епохи» [2, 1], вивчення «феноменальності життя літератури в соціально комунікаційному просторі сучасності» [2, 2]

Література - це образне осмислення дійсності, «образ світу, в слові явлений» (Б. Пастернак). Здатність бачити в конкретно-чут - тєвих, звичайних, тривіальних життєвих реаліях загальне, незвичайне, вищі ідеї та сенс і словесна, умоглядна форма художнього світу роблять літературу мистецтвом, яке дає читачеві не лише естетичну, а й інтелектуально-емоційну насолоду. Це мистецтво «апелює до пам'яті органів відчуття людини так само, як і до інтуїції, ірреального, трансцендентного» [1, 42]. До того ж література пізнає життя в особливому ракурсі - ціннісному, виступаючи могутнім засобом розвитку й самовдосконалення людини. Ідеали, моральні істини й орієнтири, винесені читачем з літературного твору, більшою або меншою мірою, десь на підсвідомому рівні, можуть стати власною життєвою програмою.

У сучасному інформаційному суспільстві, де серед «глобальних загальнокультурних змін» дослідники-гуманітарії виокремлюють «руйнування уявлення про цілісність, «богонатхненність» світу й людини; втрату словом привілейованого культуротворчого становища; кризу естетичного, художнього» [9, 9], література «опинилася у товщі інформаційного потоку на рівних, у той час як раніше література завжди знаходилась на своєму, особливому місці» [7, 9]. Впливи з боку інших сфер суспільної діяльності «реалізуються через зміну функцій і ціннісних характеристик літератури та трактуються чи то як її еволюція, чи то як

мутація, чи то як колонізація політикою, рекламою, мас-медіа тощо» [2, 1], тому постає «питання розмивання межі між літературою як соціокультурним простором та іншими осередками соціальної дійсності, нівелювання автономності цього поля, втрати авторитету та «символічного капіталу» мистецтва слова» [2, 4].

Відомо, що «науково-теоретична традиція не лише розрізняє, а й часто протиставляє ідею та образ, публіцистичність і художність. Але творча практика письменників і публіцистів свідчить про можливості їх продуктивної інтеграції» [8, 1]. Знаходячи «нові способ буття, простір існування» [9, 1], художня література постає одним з елементів, які органічно входять не лише в публіцистичні, а й у медійні тексти загалом: її розглядають як «одне із соціальних полів, а - відповідно - сегмент царини соціальних комунікацій» [2, 1].

Щодо медіаіндустрії художній дискурс постає «єдиним простором культурної пам'яті» [5, 101]: «З моменту, коли автор почав фіксувати свої ідеї за допомогою тієї чи іншої знакової системи, він занурюється у світ смислів, який склався набагато раніше, ніж він приступив до породження свого тексту. Для журналіста цей світ - перш за все соціокультурна система, в рамках якої він має намір творити, використовуючи її факти, символи і постулати» [7, 13]. Художня література - вагомий сегмент соціокультурної системи всього людства, і в першу чергу саме літературно-художній контекст постає у будь-якому творі, і в журналістському зокрема, «джерелом інтертекстуальності як взаємодії смислопороджуваль - них структур» [5, 101]. Механізм дії такого явища загальновідомий: «колективні фонові знання формують можливість підтексту, на розуміння якого завжди розраховує автор» [7, 88].

Що ж до дискурсу журналістського, то «справа тут не тільки в явищах інтертекстуальності як прихованого чи відкритого відсилання одного тексту до іншого тексту. Самі дискурси як такі можуть зустрічатися, перетинатися й взаємодіяти в межах єдиного тексту... У комунікативному просторі сучасного суспільства саме журналістський текст стає зоною максимальної інтердискурсивності» [6, 92].

Публікації інформаційно-аналітичного тижневика «Дзеркало тижня. Україна» дають можливість проілюструвати, як у мас - медійному просторі функціонує література. Її рецепція журналістським дискурсом (на сторінках цього видання) здійснюється за допомогою таких прийомів:

1) Пряме цитування - найпоширеніший прийом, який ще можна назвати «посиланням на авторитет» з метою підтвердження власної думки. Наприклад, у новорічному зверненні головного редактора Юлії Мостової («Про Драконів ані слова») читаємо: «Нашим наймолодшим читачам ми бажаємо взаємного кохання; тонкого нюху, здатного відчутти Справу всього свого життя; кола друзів, на яких можна не тільки клікнути, а й обпертися. «Мырождены для наслаждения трудом, дракой и любовью», - це визначив Ісаак Бабель майже сто років тому, ще при «живих динозаврах». І хіба щось із цього застаріло?» (2011/2012. - № 48) (І. Бабель, оповідання «Гі де Мопассан»).

Цитування не завжди супроводжується прямим посиланням на автора літературного твору. Здебільшого це стосується фраз, які, увійшовши в загальнокультурну пам'ять людства, стали крилатими. Так, у статті «Роздраконимо вуглепром?» Є. Шибалов зазначає: «Тема приватизації шахт залишалася довгограючою чимало років. В 2010-2011 роках процес пішов. Але зовсім не так, як його бачили ідеологи роздержавлення. Замість прозорого розпродажу з відкритими конкурсами, як уявляли наївні мрійники, у хід пішли складні та сумнівні інструменти оренди й концесії, не до кінця зрозумілі механізми приватно-державного партнерства. Всупереч завітам класиків кінематографа, які радили «не путать свою личную шерсть с государственной», усе змішалось в домі Облонських, як сказали б класики літературні» (2012. - № 2) (з роману Л. Толстого «Анна Кареніна»).

В опитуванні на тему «Чи можлива зміна влади в Україні наступного року?» серед людей, «шанованих нами, а також тих, чия думка нам цікава» (2011/2012. - № 48), багато учасників послуговувалися посиланнями на класику. Зокрема, Р. Безсмертний зазначив: «... повернувши Конституцію 1996 року, нинішній президент узяв на себе відповідальність за все, що відбувається в країні. Таким чином, відповідальність персоніфікована, рейтинг президента стрімко падатиме. Очевидно, це викличе фіаско Партії регіонів на виборах. Ви скажете, що потім через прокуратуру, податкову та інші силові структури мажоритарників заженуть до більшості. Як казав Шельменко-денщик: «Так то воно так. Тільки трошечки не так». Це вже було» (2011/2012. - № 48) (із комедії Г. Квітки-Основ'яненка «Шельменко-денщик»).

Правозахисник Є. Захаров у своїй відповіді на зазначене запитання згадує безсмертну й надзвичайно влучну пушкінську дефініцію: «Отже, цілком реальним може виявитися сценарій, коли сотні тисяч людей, яким нема за що купити харчі, бо їм не платять зарплат і пенсій, вийдуть на вулицю і вимагатимуть зміни влади. І добре ще, якщо вимагатимуть, а не заберуть силою. Дуже не хотілося б побачити «російський бунт, безглуздий і нещадний», тому що насильство породжує тільки більше насильство. Але

людей можуть довести і до такої безнадії, коли вони забудуть про почуття самозбереження. Не дай Бог!» (2011/2012. - № 48) (повість «Капітанська дочка»), а письменник А. Курков звертається до українського велета думки - Т. Шевченка: «Вашингтона з новим і праведним законом» українцям доведеться чекати ще довго» (2011/2012. - № 48) («Юродивий»).

2) Трансформація цитат із літературних творів, або квазіпиту - вання. часто трапляється в заголовках статей. Наприклад, «У пошуках втраченого розуміння» Г. Трегуб (2012. - № 6) замість «У пошуках втраченого часу» М. Пруста, «Святі отці і діти» О. Коре - гіна (2012. - № 16) замість «Батьків і дітей» І. Тургенева; «Вранці - стільці, увечері - тендер...» К. Амосової (2012. - № 17) - перефразована цитата з роману І. Ільфа та Є. Петрова «Дванадцять стільців», «Шуро, пиляйте труби - вони золоті!» А. Єрмоєнко (2012. - № 18) - із роману «Золоте теля» тих самих авторів тощо.

Знаходимо квазіцитуювання й безпосередньо в тексті публікацій, коли автор не дослівно цитує першоджерело, а звертається головним чином до основної ідеї висловленого, до змісту: «Яким чином санлікарі забезпечать профілактику харчових отруєнь, якщо вони усуваються від контролю харчів? Іще раніше їх фактично позбавили можливості здійснювати нагляд за суб'єктами господарювання, запровадивши законодавчу норму про обов'язкове письмове попередження за десять днів до перевірки. «До вас їде ревізор!» - «Чого зволите?» - ситуація воістину гідна пера Гоголя» (2012. - № 2).

3) Алюзії (є прерогативою художнього тексту, але подекуди трапляються і в журналістському). Наприклад, початок статті Світлани Ісаченко про віднайдення на Буковині земляної обсерваторії періоду цивілізацій Давнього Сходу: «Вчений Кіт, що правив увесь цей рік, завів чернівецьких археологів у таємничі хащі прадавнього лісу і несподівано подарував унікальне відкриття» (2011/2012. - № 48) - вступ до поеми «Руслан і Людмила» О. Пушкіна. А в публікації Олега Бондаренка під назвою «Зрозуміти Євразійський союз» відчуваємо «посилання» на Ф. Тютчева: «Чи варто говорити про те, що саме існування такої величезної країни, як Росія, з погляду Європи немислиме - ця країна надто велика для розуміння європейця. Вона сама собі ЄС, і мірками Євросоюзу її, вибачте за банальність, не виміряєш» (2012. - № 1).

Загалом, згадування реалій, які є елементами художньої дійсності певного літературного твору, надзвичайно ефективно. Ці реалії стають у журналістському тексті образами-символами, що функціонують у певній унікальній системі асоціацій. Назва статті «Свечной заводік» замість інституту» (2012. - № 12) одразу нагадує про незабутнього о. Федора (І. Ільф та Є. Петров, «Дванадцять стільців») і вказує на певні пріоритети сучасного суспільства. А от публікація «Шинель Могильова, або 100 днів після наказу»

(2012. - № 6) викликає у пам'яті безсмертний образ чиновника, створений М. Гоголем (повість «Шинель»).

4) Згадування конкретних літературних творів, назви яких є промовистими, добре відомими, символічними для читачів. У вже аналізованому опитуванні «Чи можлива зміна влади в Україні наступного року?» письменниця О. Забужко вводить в образний контекст знаковий твір О. Довженка: «Штука в тому, що, доки «нема такої партії», доти зміна влади в Україні реально можлива тільки шляхом прокремлівського путчу. І грубою помилкою було б вважати, ніби Кремлеві потрібна на чолі України «просто» маріонетка, - Кремлеві, вперше за 20 років загнаному в кут, уже потрібна «Україна в огні», не більше й не менше. І можна не сумніватися, що в наступному році він завзято над цим працюватиме» (2011/2012. -№48).

5) Згадування імен літературних героїв, які стали «іменами - типами», «іменами-характерами». «Український арт-соціум нагадує Елочку-Людодідку» (2012. - № 18) - слова з інтерв'ю А. Со - ломухи (знаний живописець і фотограф українського походження), які використала для заголовка своєї статті К. Гребінь.

6) . Використання епіграфів з художньої літератури. «Реформи минуці, а класика вічна. Спостерігаючи за метушнею, яка вчинилася навколо новостворюваної системи контролю харчової продукції в Україні, раз за разом спливає в пам'яті незабутній Остап Бендер з його «... Вистачить з нас державної діяльності. Настав час зайнятися справою». От і наші великі комбіна... вибачте, реформатори, вочевидь, так вважають, затіявши «за євродосві - дом» реформування системи контролю продовольства та харчування в країні. Для цього вирішено створити єдиний контролюючий орган на основі Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України» (2012. - № 2), - так починають свою статтю Т. Бутусова і Л. Суржик. І епіграф - відповідний: «Контору із заготівлі рогів і копит було відкрито з багатьох причин. І. Ільф, Є. Петров, «Золоте теля» (2012. - № 2).

Окремо зазначимо: складається таке враження, що певна частина українського соціуму, як влучно зазначив О. Макаров, автор статті «Казка про нараду» (про засідання комісії з пошуку нетрадиційних джерел наповнення бюджету), працює «за «Золотим телям» (2011/2012. - № 48). Певно, що так воно і є, адже преса - це «дзеркало, у якому народ бачить самого себе» [4, 34]. Посилання на

І. Ільфа та Є. Петрова - найпопулярніші в статтях на економічну проблематику. «Народний депутат України Геннадій Москаль досліджував, як українські митники співробітничать із ближчими сусідами: Польщею та Придністров'ям. Для тих, хто не читав, двома словами: фури формуються в Польщі, на кордоні документи підмінюють на «транзит у Придністров'я», а

далі, як у класика: «Поїзд вийшов з Полтави в Самару, але до Самари не дійшов, а в Полтаву не повернувся». Тільки якщо книжковий Корейко заробив на своїй операції мільйон, то в «придністровській операції» український бюджет втратив черговий мільярд» (2011/2012. - № 48) - наводять яскравий приклад міжнародної «співпраці»

О. Шалайський та В. Трегубов у статті «Топ-7 схем полегшення бюджету». Чи не підтверджують ще раз такі літературні аналогії думку про те, що «необхідним фундаментом для соціально-економічних перетворень у будь-якому суспільстві є певний освітній і духовний рівень його громадян, тобто моральний стан суспільства» [3, 162]?

О. Покальчук до своєї статті про етнонаціональну політику чотирьох українських президентів «Родоплемінне дишло» взяв епіграф із В. Висоцького: «Я лошадам забитым, что не подвели, Поклонился в копыта до самой земли, Сбросил с воза манатки, повел в поводу: «Спаси Бог вас, лошади, что целым иду!» (2012. - № 2). Автор пояснює свою «образну модель» так: «я б запропонував комбіновану президентську запряжку «цугом», що так-сяк тягне візок нашої начебто моноетнічної держави. Подеколи дивними зигзагами, але все ж таки в західному напрямку. І є вагоме, об'єднавче для них «дишло» - цясамаетнонаціональнаполітика» (2012. - № 2).

Таким чином, елементи образного потенціалу художньої літератури широко використовуються на сторінках інформаційно-аналітичного тижневика «Дзеркало тижня. Україна» у матеріалах найрізноманітнішої тематики. Це свідчення того, що в медійному просторі літературні елементи сприяють розширенню загального тла журналістського тексту, дають можливість читачеві осягнути суть описаного явища в загальнокультурному контексті певного соціуму. Усе це дозволяє журналістам збагатити, вдосконалити форму свого твору, надати йому яскравості, оригінальності, посилити емоційний вплив на реципієнта, що сприятиме актуалізації фонових знань, особистісному зростанню читача, вихованню естетичних смаків.

Отже, літературно-художні образи стають одним із носіїв змісту журналістського твору, компонентом форми та перетворюються на своєрідний «образ літератури у журналістиці». Апеляцію до художньої літератури у медійному дискурсі можна вважати апеляцією до вічних цінностей людства, до його моралі й совісті.

1. Біличенко О. До проблеми формування соціокомунікативних засад дослідження художньої літератури / О. Біличенко // Вісник Книжкової палати. - 2011. - № 7 (180). - С. 43-45.

2. Іванова О. А. Літературно-мистецька періодика в соціальному - нікаційному просторі України початку ХХІ століття : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій: 27.00.01 / Олена Андріївна Іванова. - К., 2010.-31 с.
3. Кухта М. Духовно-моральний стан суспільства і засоби масової інформації / М. Кухта // EX PROFESSO : зб. наук. пр. / редкол. :
В. Д. Демченко (відп. ред.) та ін. - Дн., 2001. - Вип. 3. - С. 162-166.
4. Лизанчук В. Яке змістове навантаження несе слово журналіста людині? / В. Лизанчук // Там само. — С. 32—39.
5. Переложова О. С. Інтертекстуальність як системотвірна текстова- дискурсивна категорія / О. С. Переломова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук, праць / голов, ред. В. Г. Воронкова. - Запоріжжя, 2008. - Вип. 34. - С. 94-102.
6. Силантьев И. В. Интердискурсивность журналистского текста: к постановке проблемы / И. В. Силантьев // Средства массовой информации в современном мире. Петербургские чтения: мат. межвуз. науч.- практ. конф. / под ред. В. И. Конькова. - С. Пб. : Роза мира, 2004. -
С. 91-92.
7. Черникова Е. В. Литературная работа журналиста: учеб. для студ. вузов / Е. В. Черникова. - М. : Гардарики, 2007. - 187 с.
8. Шаповаленко Н. М. Форми синтезу ідейно-публіцистичного та образно-художнього начал у творах Івана Багряного: автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.08 / Надія Миколаївна Шаповаленко. - К., 2007. - 18 с.
9. Шестакова Е. Г. Теоретичні аспекти співвідношення текстів художньої літератури та масової комунікації : автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.08, 10.01.06 / Елеонора Георгіївна Шестакова. - К., 2006. - 44 с.

3. Варич Марина. ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЖАНРУ ПОДОРОЖНЬОГО НАРИСУ (НА ПРИКЛАДІ ПУБЛІКАЦІЙ СУЧАСНОЇ ПРЕСИ ТУРИСТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В УКРАЇНІ)

Сучасний подорожній нарис суттєво відрізняється від того, яким він був на початку свого зародження та від того, яким ми бачили його на шпальтах журналів у радянські часи. Цьому є об'єктивні пояснення. Мета, з якою писалися подорожні нариси в попередні десятиліття, полягала в пропаганді соціалістичної ідеології і висміюванні капіталістичного ладу. Жодних порад мандрівникам такі нариси не вміщували, адже не передбачалося, що радянські люди виїздитимуть за межі СРСР.

Нині подорожній нарис трансформується, вбирає в себе риси інших жанрів, зокрема аналітичних та інформаційних. У процесі розвитку змінюються його головні функції. Якщо в СРСР подорожній нарис неодмінно виконував виховну та пізнавальну функції, то на сучасному етапі - передусім розважальну, рекламну та інформаційну. Типовий сучасний подорожній нарис знаходимо на шпальтах таких популярних українських газет і журналів із великими тиражами, як «День», «Україна молода», «Газета по-українськи», «Сьогодні», «Газета по-киевски», «Единственная», «Мини», «Вокруг света», «Карпати», «Міжнародний туризм», телепрограми «Засім морів».

Мета статті - дослідити подорожні нариси та штрихи до них у сучасних друкованих та аудіовізуальних українських мас-медіа, простежити, як змінилися вимоги до цього жанру впродовж останніх років. Дослідниками цих питань неодноразово виступали радянські, а згодом російські та українські науковці, зокрема В. Здоровега,

В. Шкляр, О. Глушко, О. Гіленко, О. Журбіна, М. Кім, М. Кройчик та ін. Усі вони наголошували на неодмінній присутності авторського «Я» в нарисі. Зокрема, науковець О. Глушко в праці «Художня публіцистика: європейські традиції і сучасність» зауважує: «Його (нарису. - М. В.) красназнавча, людинознавча, пізнавальна, виховна, естетична функції незаперечні. Вони забезпечують високу життєздатність, викликають живий інтерес до творів цього жанру і в наші дні, незважаючи на бурхливий розвиток сучасних комунікативних технологій, здатних оперативно передавати інформацію з найвіддалені - ших куточків Землі» [4, 138].

На місії, яку має виконати оповідач, пропустивши через себе побачене та почуте під час подорожі, наголошує дослідниця

Н. Маслова: «Зміст твору жанрів подорожніх нотаток полягає в показі різноманітної деталізованої панорами соціальної дійсності, якою її побачив, зрозумів, оцінив і охарактеризував подорожній публіцист» [8, 76]. Петербурзький учений М. Кім уважав, що нари- совець часто виступає не

лише як спостерігач, а й учасник подій, це надає твору цілісності та єдності [7, 25].

Зростання зацікавленості до подорожнього нарису як серед науковців, так і серед журналістів зумовлене кількома причинами. Головною з них є популяризація та щорічне зростання доступності подорожування як способу відпочинку. Така ситуація на початкових етапах була спричинена переважно рекламними акціями туристичних фірм із метою отримання прибутку. Тексти нерідко обмежувалися сухою інформацією у вигляді колонок, де вказувались назва країни, ціна й контакти фірми та вміщувались листівки з фотокартками екзотичних країн і адресою турфірми, де можна придбати тури до вподобаної держави. Однак зростання кількості подорожніх українців за межі власної держави зумовило нові інформаційні потреби. Нині мандрівники очікують від ЗМІ допомоги, як за мінімум часу отримати максимум практичної інформації про іншу країну.

Відповідно до цих потреб змінюються і вимоги до подорожніх нарисів: трансформуються стиль, виклад матеріалу, акценти, які розставляють автори. У радянську епоху нариси здебільшого мали ідеологічний відтінок, коли особливу увагу приділяли культурі та мистецтву інших народів, побудові їхніх взаємин із представниками СРСР, викриттю капіталістичної руйни та перевагам соціалістичного способу життя. Такі нариси часто виходили односторонні й необ'єктивні, не повною мірою розкривали картину життя в іншій країні. Водночас не можна применшувати вагу цих нарисів для тогочасного суспільства, адже вони бодай частково, натяками й виразними деталями чи психологічними мотивами піднімали завісу життя за межами СРСР.

Науковець О. Глушко зараховує до позитивних змін, які відбулися з подорожнім нарисом в українській журналістиці за останні 20 років, такі: «Подорожній нарис в Україні пострадянської доби акумулював у собі здобутки жанру попередніх десятиліть, продовжив кращі його традиції. Водночас він позбувся ідеологічних нашарувань, так званих фігур умовчання у змалюванні життя інших народів чи гострих проблем, що мали місце на рідній землі» [4, 86].

О. Глушко також наголошує на зниклій необхідності автору писати, а читачеві читати між рядків, що дає змогу наочно побачити, відчути різницю в економіці, культурі, управлінні в нашій та інших країнах.

Упродовж останніх двох десятиліть ситуація й справді змінилась, нарисовці не мусять підганяти матеріал під певну ідеологію й якість матеріалу значною мірою залежить від їхнього світогляду та вміння подавати оригінальні думки і враження. Сучасна преса охоче вміщує на своїх шпальтах матеріали про подорожі, конкуруючи між собою. Найбільшу довіру викликають тексти з перших вуст, тобто написані особисто мандрівником-нарисовцем, а не ско-

пійовані з інтернету, перероблені з довідників тощо. Людина, яка на власні очі побачила іншу країну, може розповісти значно більше корисної і практичної інформації для майбутніх туристів, продемонструвати власні фотокартки, дати корисні поради.

До традиційних розповідей про країну нині, як правило, додають різноманітні практичні нюанси, ті важливі штрихи, які можна винести за межі тексту в окремий підвал чи колонку. До таких деталей належать: рейтинг безпечності країни для туристів (актуально, оскільки останнім часом збільшилась кількість країн, де відбуваються революції, воєнні конфлікти та стихійні лиха), національна кухня, ціни, здоров'я.

Утім, сучасні нариси також досить часто страждають односторонністю. Хоча вони претендують на незаідеологізованість, інтернаціональність та містять відверті погляди мандрівників. Але нерідко їх пишуть журналісти на замовлення певних турфірм, які оплачують поїздку (подібні матеріали трапляються в журналах «Един- ственная», «Мини», «Натали», «Женский журнал», «Men's Heals», «LQ»). Ці видання навіть зазначають дрібними буквами наприкінці тексту після підпису автора: «редакція дякує за сприяння в організації поїздки турфірмі». Таким чином журналіст стає залежним і обмежений в написанні власного тексту. Він вихваляє маршрути, запропоновані спонсором, пропагує поселення лише в готелях, які співпрацюють із зазначеною фірмою. Тож інформація виходить не досить об'єктивна. Про життя діаспори в таких матеріалах читач не прочитає. Однак він знайде інформацію про їжу, розваги, сувеніри, свята. Культурному життю в країні теж приділено небагато уваги в названих журналах; здебільшого йдеться про дискотеки, фестивалі, шопінг. Очевидно, це зумовлено інтересами аудиторії, для якої і пишуть подібні тексти.

Перевагами таких нарисів є відчуття занурення в атмосферу іншої країни, створення позитивного настрою після прочитання матеріалу, мінімальне розширення світогляду читачів (принаймні головні дані про валюту, столицю, часовий пояс, тваринний і рослинний світ, релігію із таких видань можна почерпнути). З іншого боку, серед недоліків слід зазначити: певну суб'єктивність, поверховість, незаглибленість в історію, традиції, звичаї, відносини іноземної держави з Україною.

Аналіз сучасних українських видань дозволяє зробити висновок, що найбільш наповнені інформацією туристичного змісту глянцеві журнали, зокрема спеціалізовані «Карпати», «Міжнародний туризм», «Вокруг света» (український випуск), транснаціональний журнал «National Geographic» (тут подано публікації українських авторів, наприклад, у номері за вересень 2012 р. нарис Анни Войтенко «Страна близнецов» про мандрівку до села Велика Копань на Закарпатті, де більшість жінок народжує близнюків). Подорожні нариси вміщують також видання: для жінок «Мини», «Единственная»,

«Pink»; для чоловіків «Mens Health»; громадсько - політичні тижневики «Фокус», «Країна», «Український тиждень». Трапляються нариси й у газетах «День», «Газета по-українськи», «Газета по-київськи», «Сьогодні», «Літературна Україна». Однак газети подають інформацію більш стисло, аніж журнали.

Кожне видання передусім зорієнтоване на потреби власної аудиторії. Скажімо, нарисовці «Літературної України», подаючи до друку подорожні нотатки, не обминають теми життя української діаспори, уміщують розповіді українців про те, як їм ведеться на чужині. У газеті «День» автори також звертаються до подібної тематики. Так, кандидати історичних наук Т. Чухліб та Я. Федорук приділяли увагу життю сучасних українців у Сибіру, наголошуючи на інформаційному голоді й браку українських радіо - і телепередач, недостатності рідної преси [13, 9]. Нариси в зазначених газетах суттєво відрізняються від текстів цього жанру в інших виданнях: вони не вміщують порад туристам, на кшталт, де харчуватися, в якому готелі зупинитися, скільки коштів із собою мати тощо; духовні орієнтири тут важливіші, аніж прагматичні інтереси туристів.

Окремо варто звернути увагу на подорожні нариси в журналі «Країна». Їх публікують у рубриці «Подорожі». Цікаво, що журнал належить до видавничої групи «Нова інформація», де також виходить «Газета по-українськи», що має подібну рубрику. Однак вона програє за змістовим та ілюстративним наповненням у журналі. Автори публікацій видавничої групи «Нова інформація» їздять у відрядження за власний кошт або за кошт редакції, а також залучають для публікації незалежних мандрівників, які не вихвалитимуть замовлену турфірму. Тож картина життя в тій чи іншій місцевості світу, зображена нарисовцем, - досить об'єктивна, текст не є «солодким», часто в ньому наявна критика. Журналісти цього видання також гостюють в українців-емігрантів і описують їхній побут (наприклад, у нарисі «Ліна Татарашвілі 9 років листувалася з чоловіком» ідеться про українсько-грузинську родину з Тбілісі [2, 14]).

Банальною є ситуація, коли в подорожньому нарисі журналістові доводиться розміщувати назву турфірми, що сприяла проведенню поїздки. Найчастіше таке посилання роблять наприкінці публікації, але можливі й інші варіанти. Скажімо, журналіст Сергій Пархоменко з видання «Вокруг света» придумав власний хід: свій нарис «Побег из Лиссабона» він починає словами: «Вы расталкиваете в стороны, щурясь на яркий свет, широкие стеклянные створки... И смотрите, смотрите, смотрите. Не смея оторваться, как будто стараясь затянуть подольше чудный этот момент на скалистом пороге Атлантики» [10, 63]; продовжує довгими п'ятьма абзацами рекламного матеріалу про тест-драйв від виробників автомобіля «Лексус», на який його запросили з нагоди презентації нової марки. Наступні два розвороти - лише про Португалію.

Очевидно, автор сподівався, що такий хід не відіб'є бажання у читачів читати його матеріал.

На окрему увагу заслуговують теле - та радіонариси в українських ЗМІ, яких упродовж останніх років також побільшало. Зокрема, якісно й цікаво готують програму «За сім морів» на телеканалі «Тоніс», теленариси власного виробництва турфірми «Феєрія мандрів» на «5 каналі» (ведучий - власник однойменної турфірми Ігор Захарченко), радіопрограми з елементами нарису виходять на Першому каналі Українського радіо та на радіо «Ера». Цікавий метод подання історії міст і країн запропонував православний телеканал «Глас»; тут теленариси за формою і манерою подання матеріалу наближаються до документальних фільмів, інколи кількасерійних. Однак у них завжди є елемент присутності нари - совця - журналіста, котрий був у відрядженні й «пропустив» усе побачене через себе. Усі нариси «Гласу» підпорядковані одній ідеї - висвітлити роль і місце міста в християнській історії.

Типовою сучасною тенденцією розвитку подорожнього нарису є поєднання кількох жанрів. Часом такий ракурс подання матеріалу виправданий можливістю заінтригувати, заворожити. Наприклад, у нарисі «Южный полюс: Амундсен против Скотта» журналіст

О. Керолайн поєднав портрет людини, керівника експедиції на Південний полюс Амундсена, і подорожній нарис про віддалену точку земної кулі, зауваживши, що ця земля та її дослідник надто подібні і роз'єднати їх неможливо. Записи зі щоденника Амундсена, які автор постійно цитує в тексті, яскраво передають природну атмосферу: тріскучі морози, грізні вітри й голод, який доводиться долати експедиції на полюсі. Суворим і витривалим постає тут і головний герой - норвезький дослідник і мандрівник Амундсен [6, 46].

часто сучасному подорожньому нарису доводиться конкурувати з туристичними путівниками та художньою літературою, зокрема повістями, новелами та оповіданнями про життя в інших країнах. У такому випадку нарис може писатись у вигляді щоденника, що створює чіткий ефект присутності. Наприклад, як у нарисі Д. Дубровської «Дзуары Дигорского ущелья» у журналі «Вокруг света». Авторка пише: «Диктофонная запись возвращает меня в новенький темно-зеленый УАЗ с ярким треугольником логотипом «Вокруг света» на ветровом стекле. Наша боевая пятерка путешественников пробивается по грунтовой дороге шириной с подоконник, направляясь в селение Лесгор» [5, 44].

Подібний метод застосовує й автор журналу «Карпати» Д. Тро - фімов у матеріалі «З Чорного Черемоша в Білу Тису через Стіг». Зокрема, ефект документалістики створюють такі висловлювання автора: «Поступово

вичерпуються запаси води. Ще не б'ємо на сполох, але коли під полониною Регеска (що біля Стога) зникає з фляги останній ковток, двоє членів групи вирушають у пошуках джерела на полонину, де стоїть колиба». Таким чином, описується не лише місцевість, а й пригоди та долання перешкод, що нагадує художній твір [12, 33]. До популярних елементів у подорожніх нарисах належать і вкраплення живих розмов, опитувань, бліцінтерв'ю в канву тексту. До подібного методу часто вдаються журналісти «National Geographic» («Гид по шведской столице, составленный со слов местных жителей» П. Пеле [11, 21] і «Коми и маньпупунер» С. Незна - мова [9, 39]).

Аналіз сучасних нарисів свідчить про те, що в умовах жорсткої конкуренції автори та редакції виробили конкретні елементи зацікавлення читача своїми текстами: 1) невеликий обсяг публікацій (1-3, максимум 4 розвороти за наявності великої кількості ілюстрованого матеріалу); 2) наявність великої кількості яскравих і масштабних світлин; деякі видання допускають співвідношення текстового і фотоматеріалу 50 % на 50 % (наприклад, журнал «Вокруг света» подає нариси «Богоугодный аморализм» [1] і «Говорящие камни Куско» [3], де світлини займають 2-3 розвороти, зводячи до мінімуму текст); 3) стирання чіткої межі між жанрами, що дозволяє оживити текст (у канву нарису вводяться елементи інтерв'ю, репортажу, аналітики; автор орієнтується передусім на очікування цільової аудиторії видання); 4) наявність додаткової прагматичної інформації (скажімо, карти старого та сучасного міста, які зручно вийняти з журналу та прихопити з собою у подорож); 5) відсутність сторінок без ілюстрацій.

Форма подання матеріалу визначається його цільовою аудиторією. Зрозуміло, що громадсько-політичну пресу, як-от: «Фокус» та «Український тиждень», - більше цікавитиме політична ситуація в Єгипті, Тунісі, Косово чи Ізраїлі, а «Міжнародний туризм» - виключно туристичні маршрути. Однак обидва видання задля декларації своєї обізнаності торкнуться всіх аспектів життя, але деяких поверхово, інших глибоко та прискіпливо.

У цілому аналіз сучасних подорожніх нарисів у ЗМІ дозволяє зробити висновок, що доля цього жанру в сучасних ЗМІ є досить перспективною. Наразі він перебуває на піку популярності й, зважаючи на інтерес українців до мандрів, лишатиметься цікавим для читачів ще впродовж тривалого часу.

Список літератури

1. Андерсен С. Богоугодный аморализм / С. Андерсен // Вокруг света. - 2011. - № 6. - С. 51-69.
2. Варич М. Ліна Татарашвілі 9 років листувалася з чоловіком / М. Варич // Газета по-українськи. - 2008. - 31 січ.
3. Велихов Л. Говорящие камни Куско / Л. Велихов // Вокруг света. - 2007. - № 2. - С. 44-63.
4. Глушко О. Художня публіцистика: європейські традиції і сучасність / О. Глушко. - К., 2010. - 188 с.

5. Дубровская Д. Дзуары Дигорского ущелья / Д. Дубровская // Вокруг света. - 2007. - № 2. - С. 44-63.
6. Керолайн О. Южный полюс: Амундсен против Скотта / О. Керолайн // National Geographic. - 2011. - № 9. - С. 46-51.
7. Ким М. Н. Очерк: Теория и методология жанра : учеб. пособие / М. Н. Ким. - С. Пб., 2000. - 168 с.
8. Маслова Н. М. Путевой очерк : проблемы жанра / Н. М. Маслова. - М., 1980. - 40 с.
9. Незнамов Е. Коми и маньпунер / Е. Незнамов // National Geographic. - 2012. - № 2. - С. 39.
10. Пархоменко С. Побег из Лиссабона / С. Пархоменко // Вокруг света-2011,-№6,- С. 63-69.
11. Пеле. П. Гид по шведской столице, составленный со слов местных жителей / П. Пеле // National Geographic. - 2012. - № 2. - С. 21.
12. Трофімов Д. З Чорного Черемоша в Білу Тису через Стіг / Д. Трофімов // Карпати. - 2007. - № 9. - С. 33-40.
13. Федорук Я. Українці в Сибіру / Я. Федорук, Т. Чухліб // День. - 2004. - 4 верес. - С. 9.